

|| شماره ۳ || بهار ۱۳۹۷ ||

پهنه پارینه‌سنگی دالپری دهلران، ایلام

شقایق هورشید*

رحمت عباس نژادسرستی**

(صص: ۱۸ - ۷)
تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۱
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۱۷

چکیده

دشت دهلران به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی خود همواره یکی از مراکز جمعیتی در جنوب غرب ایران به‌شمار آمده و به دلیل وجود رودخانه‌های دائمی و فصلی و زمین‌های حاصل خیز از دیرباز منطقه مناسبی برای سکونت و تأمین مایحتاج اولیه انسان محسوب می‌شده است. از لحاظ چشم‌انداز طبیعی این دشت به سه ناحیه شرقی، میانی و غربی قابل تقسیم است. ناحیه نخست که شامل شرق دشت است متشکل از دیواره‌ای از ارتفاعات و دامنه‌های زاگرس است. ناحیه دوم یا میانی شامل زمین‌های مشرف بر این ارتفاعات است که به وسیله مسیل‌های منشعب از ارتفاعات و آب‌شست‌های جاری از آن‌ها پوشیده از سنگ و رسوبات درشت‌دانه است و ناحیه سوم یا غربی نیز شامل محوطه‌های استقرار نوسنگی تاکنون و زمین‌های کشاورزی است. اما در کل این سه ناحیه درکنار هم از دیرباز به دلیل وجود پناهگاه‌های صخره‌ای در دامنه‌های زاگرس مأمّن مناسبی برای زیست انسان بوده و از طرف دیگر به دلیل پوشش گیاهی و جانوری مناسب، تأمین‌کننده غذای موردنیاز گروه‌های انسانی به‌شمار می‌آمده است. همچنین به دلیل وجود شاکله کنگلومرایی ارتفاعات شرقی دشت، دسترسی انسان به منابع غنی سنگ خام جهت تأمین و ساخت ابزارهای سنگی مورد نیازش بسیار آسان بوده؛ چنان‌که در بررسی زمستان ۱۳۹۴ ش. حجم عظیمی از ابزارهای پراکنده در نیمه شرقی دشت دهلران خود مؤید این مطلب بود. این پهنه که بیش از ۳۰ کیلومتر طول دارد و در مسیر دامنه ارتفاعات دالپری زاگرس مشرف بر دشت دهلران تا دشت عباس را دربر می‌گیرد، پوشیده از ابزارهای سنگی است که شامل نمونه‌های شاخص پوئنت‌ها، تیغه‌ها، سنگ‌های مادر شعاعی و تراشه‌های لوالوا است. این نمونه‌ها می‌تواند نشانه حضور انسان دست‌کم از دوره پارینه‌سنگی میانی باشد. این مهم با توجه به وجود محوطه‌های استقرار نوسنگی تا اواخر دوران اسلامی نشانه یک روند طولانی از حضور انسان در این منطقه است.

کلیدواژگان: ارتفاعات زاگرس، پارینه‌سنگی، دالپری، دهلران.

*. کارشناس گروه پژوهشی پیش‌ازتاریخ و انسان کهن، پژوهشکده باستان‌شناسی (نویسنده مسئول).

Shaghayegh-hourshid@yahoo.com

** استادیار گروه باستان‌شناسی، دانشگاه مازندران

مقدمه

در سال ۱۳۹۴ ش. به منظور ساماندهی آب‌های مرزی غرب کشور برنامه‌های بررسی و شناسایی مناطق مرزی واقع در استان‌های کرمانشاه و ایلام در قالب برنامه‌های دهگانه بررسی و شناسایی طرح گرمسیری به اجرا درآمد که شامل شناسایی و مستندنگاری مسیرهای انتقال آب، محل‌های احداث سدها و شبکه‌های زهکشی بود. شبکه مورد بررسی نگارنده که در واقع با نام شبکه زهکشی ۲۳ نام‌گذاری شده بود شامل دشت پتک موسیان (نیمه شرقی دشت بزرگ دهلران) بود که برنامه آبرسانی به آن در دستور کار دولت قرار گرفته بود. از این رو جای جای این دشت با مجوز صادره به شماره ۹۴۳۱۴۱/۰۰/۶۴۹۵ مورخ ۹۴/۸/۲۴ از سوی پژوهشکده باستان‌شناسی به دقت مورد پیمایش و بررسی قرار گرفت تا مستندنگاری کاملی از منطقه به منظور جلوگیری از تخریب‌های احتمالی جهاد کشاورزی و آب‌نیرو در دست باستان‌شناسان قرار گیرد. در طول این برنامه بررسی که شامل جنوبی‌ترین حد سامانه گرمسیری در جنوب استان ایلام بود، علاوه بر شناسایی محوطه‌ها و تپه‌های باستانی، منطقه فراخی در شرق دشت شناسایی و مستندنگاری شد که پوشیده از ابزارهای سنگی بود. این پهنه (دالپری) در واقع کیلومترها در امتداد ارتفاعات زاگرس ادامه دارد که در ادامه به شرح موقعیت جغرافیای دقیق‌تر آن و ویژگی‌هایش پرداخته می‌شود.

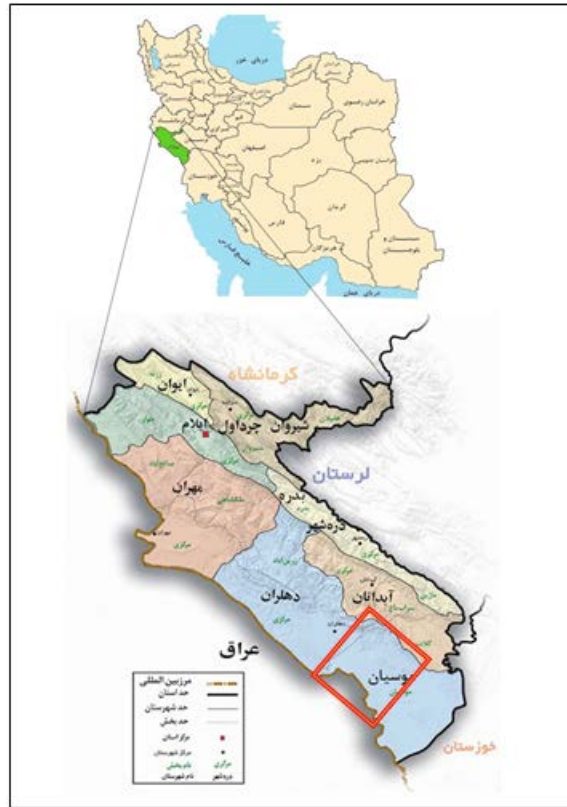
جغرافیای منطقه مورد پژوهش

محوطه پهناور پارینه‌سنگی شامل نواحی شرقی و جنوبی شهر دهلران، حوضه آبریز سد دویرج^۱، ارتفاعات دالپری^۲، دامنه‌ها و دشت‌های متأثر از مسیل‌ها به سمت جنوب تا شمال حوضه آبریز سد کرخه می‌شود که در واقع براساس تقسیمات کشوری شامل شهرستان دهلران در جنوب استان ایلام است و به طور میانگین در فاصله ۱۰ کیلومتری نسبت به مرز ایران و عراق قرار دارد (نقشه ۱). وسعت تقریبی این پهنه براساس وجود پناهگاه‌های سنگی متعدد و پراکندگی ده‌ها هزار دست‌ابزار سنگی به بیش از پانصد کیلومتر مربع می‌رسد که در واقع بخشی از سازند کنگلومرای بختیاری زاگرس را شامل می‌شود (نقشه ۲). در واقع حدود این پهنه بسیار فراتر از محدوده مشخص شده در شبکه ۲۳ زهکشی طرح گرمسیری است، زیرا از نظر زمین‌شناسی تمامی سطح رخ‌نمون سازند بختیاری را در محدوده پیرامونی دشت دهلران دربر می‌گیرد. با وجودی که بخش بزرگی از این سازند در نیمه شمالی دشت پتک (شبکه ۲۳) قرار دارد؛ امتداد آن از شمال تا خط‌الرأس ارتفاعات دالپری و احتمالاً دامنه شمالی آن نیز می‌رسد و از شمال غرب تا حدود ۸ کیلومتر پس از رودخانه دویرج و جنوب شرقی دشت دهلران نیز امتداد یافته است.

همچنین باید در نظر داشت که بخش دیگر این سازند در شمال غربی دشت دهلران رخ‌نمون یافته است. رخ‌نمون سازند بختیاری در حاشیه غربی دشت دهلران و در دامنه‌های شرقی ارتفاعات حمربین نیز دیده می‌شود. سازند بختیاری جوان‌ترین سازند نهشته شده در زاگرس محسوب می‌شود و شامل رسوبات آبرفتی و کوهپایه‌ای حاصل از فرسایش ارتفاعات است و بیشتر شامل کنگلومرا همراه با لایه‌هایی از ماسه سنگ آهکی، سنگ‌های سیلتی و مارن است.

پیشینه پژوهشی

به طور کلی مطالعات انجام شده در دهلران به سال ۱۹۰۳ م. باز می‌گردد که شامل شناسایی و گمانه‌زنی در زیستگاه‌های اولیه دشت دهلران مانند تپه‌های موسیان، خزینه، تپه کوچک علی‌کش بود (Hole, Flannery & Neely, 1969: 8 & 29; Gautier & Lampre, 1905: 69). در ادامه این پژوهش‌ها با پیشنهاد رابرت بریدوود مدیر طرح پیش از تاریخ دانشگاه شیکاگو که در سال ۱۹۶۰ م. از دشت دهلران و تپه علی‌کش بازدید کرده بود، دو تن از شاگردان مکتب بریدوود به نام‌های فرانک

نقشه ۱. تقسیمات استان ایلام (سازمان نقشه برداری کشور).

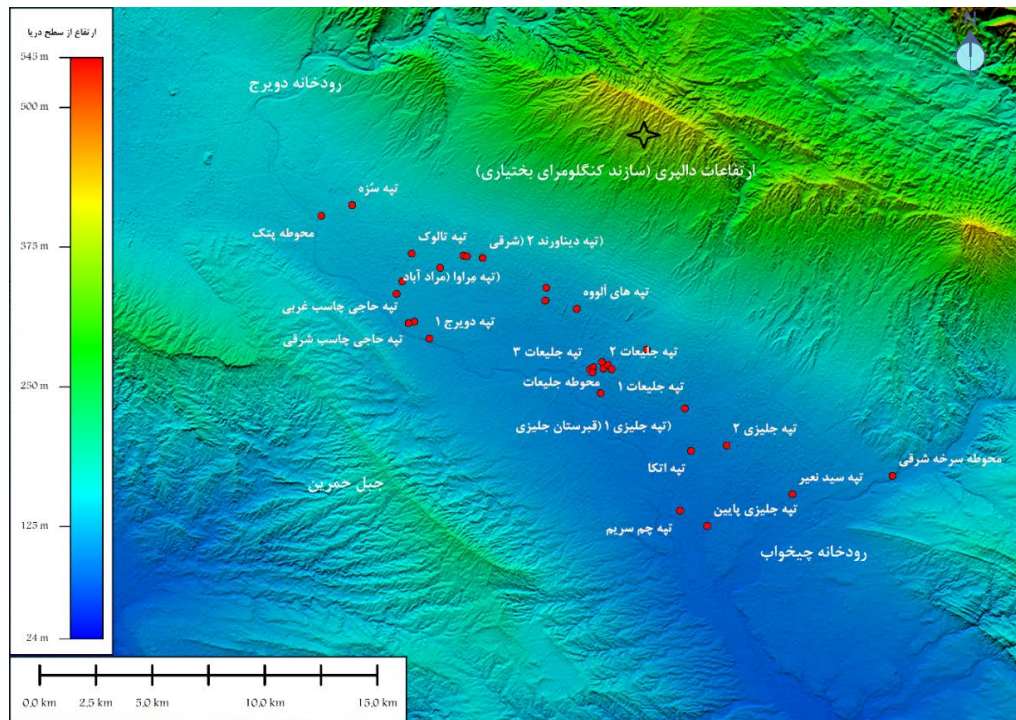
نقشه ۲. موقعیت پهنه پارینه‌سنگی در امتداد شرق دشت دهلران و چگونگی تقسیم‌بندی بخش‌های غربی (شبکه زهکشی ۲۲) و شرقی آن (شبکه زهکشی ۲۳) در طرح گرمسیری (برگرفته از: Landsat).

هول و کنت فلانری در سال ۱۹۶۱ م. به دهلران آمدند و به بررسی و گمانه‌زنی در تپه‌های موسیان و علی‌کش پرداختند. این تحقیقات تحت‌عنوان پروژه باستان‌شناسی دانشگاه رایس^۳ در قالب کاوش در تپه‌های علی‌کش، موسیان و سبزادامه یافت (ملک‌شهمیرزادی، ۱۳۸۲: ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۶۷، ۱۹۱، ۵۱۲ و ۵۱۳). سپس در سال‌های ۶۹-۱۹۶۸ م. جیمز نیلی و هنری رایت مجدداً در دشت دهلران به بررسی علمی و نظام‌مند پرداختند و محوطه‌های باستانی دیگری همچون چغاسفید در این بررسی شناسایی شد (Neely & Wright, 1994: 4, 29-33, 88, 130-138). در سال ۱۹۷۷ م. دومیروشچی از هیئت باستان‌شناسی فرانسه در ایران، مناطق مابین دشت‌های شوش و دهلران را به منظور شناسایی محوطه‌های ایلام نو، هخامنشی، سلوکی و اشکانی بررسی کرد (DeMiroshedji, 1977). با شروع جنگ عراق با ایران در سال ۱۳۵۹ ش. تا پایان پاکسازی عوارض ناشی از جنگ در دهلران، دو دهه وقفه در روند پژوهش‌های دهلران ایجاد شد، اما در سال ۱۳۷۷ ش. کامیار عبدی به منظور امکان‌سنجی و ارزیابی وضعیت مناطقی در دهلران از آن بازدید کرد (Abdi, 2001) و متعاقب این بازدید چند روزه در سال ۱۳۸۴ ش. مترجم و محمدی‌فرد در دشت دهلران به بررسی پرداختند (مترجم و محمدی‌فر، ۱۳۸۴). در سال ۱۳۸۵ ش. نوراللهی نیز این بررسی را ادامه داد (نوراللهی، ۱۳۸۵ الف و ب). نکته مهم در تمام این بررسی‌ها و پژوهش‌ها که از سال ۱۹۰۵ تا ۲۰۰۵ م. به مدت یک قرن به طول انجامیده، نادیده گرفتن مناطق شرقی دشت پتک موسیان با انبوهی از شواهد مربوط به دوران پارینه‌سنگی است، به نحوی که در کتاب باستان‌شناسی غرب ایران گریگوری ا. جانسون تنها اشاره‌ای به وجود این آثار می‌کند و می‌نویسد: «روشن است دشت‌های متروک و کوهستان‌های سنگلاخی این منطقه مدت‌ها در اشغال گردآورندگان غذا و شکارگران دوره پارینه‌سنگی بوده است» (هول، ۱۳۹۳: ۵۶۳). به این ترتیب با مشاهده پیشینه پژوهش‌ها چنین برمی‌آید که عمده تمرکز پژوهشگران بر محوطه‌های متعلق به دوره‌های نوسنگی تا تاریخی بوده و از مطالعه دوره‌های قبل غفلت شده است. تنها مطلب مربوط به مطالعات متمرکز پارینه‌سنگی، بررسی محسن زینی‌وند در سال ۱۳۹۴ ش. و در جریان بررسی شبکه ۲۲ از طرح گرمسیری است که منجر به شناسایی و معرفی دست‌ابزار سنگی از جمله یک قطعه (Biface) شده است که از نوع صنعت آشولی و دوره پارینه‌سنگی قدیم در نظر گرفته شده است (زینی‌وند، ۱۳۹۵؛ Zeynivand, 2017). به این ترتیب مشاهده می‌شود که بخش شرقی دشت پتک موسیان تا پیش از بررسی اخیر توسط نگارنده مغفول مانده است.

معرفی آثار شناسایی شده

الف: پناهگاه‌های سنگی

در بخش کوچکی از ارتفاعات دالپری، تعداد زیادی حفره‌های کوچک و بزرگ به اشکال پناهگاه شناسایی شد. این حفره‌ها و پناهگاه‌ها در لایه‌های رسوبی و کنگلومرای تپه‌هایی کم‌ارتفاع با ساختاری نه‌چندان مقاوم شکل گرفته‌اند (تصویر ۱). عمق و عرض دهانه برخی از این حفره‌ها و پناهگاه‌ها به ۲ تا ۳ متر و ارتفاع آن‌ها به ۱/۸ متر می‌رسد. به دلیل ساختار سست سیمان کنگلومرا و وجود لایه‌های رسوبی سیلت و رسی غیرمتراکم و عوامل فرسایش محیطی همچون باد و نزولات جوی به نظر می‌رسد این پناهگاه‌ها و حفره‌ها در طول زمان دستخوش تغییرات گسترده شده‌اند. با توجه به مشاهده تعداد قابل توجهی از مصنوعات سنگی در درون و پیرامون این فضاها احتمالاً باید آن‌ها را بقایایی از پناهگاه‌های قدیمی‌تر دانست که مورد استفاده انسان (حداقل اواخر) دوره پارینه‌سنگی قرار گرفته‌اند. امروزه این محل به دلیل وجود یک چشمه آب توسط عشایر منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد (تصاویر ۲ تا ۶).

تصویر ۱. موقعیت پناهگاه‌های سنگی در دامنه ارتفاعات دالپری با علامت ستاره مشخص شده است. همچنین ارتفاعات و پهنه پارینه‌سنگی که در تصویر به رنگ سبز دیده می‌شود، کاملاً از دشت حاصل خیز و محوطه‌های باستانی موجود در آن که با رنگ آبی مشخص شده، قابل تشخیص است (نگارندگان).

تصویر ۲. نمایی از دامنه ارتفاعات دالپری و پناهگاه‌های سنگی دید از غرب (نگارندگان، ۱۳۹۴).

تصویر ۳. نمونه‌ای از پناهگاه سنگی واقع در دامنه ارتفاعات دالپری دید از جنوب (نگارندگان، ۱۳۹۴).

تصویر ۴. نمایی دیگر از پناهگاه‌های سنگی دید از جنوب غرب (نگارندگان، ۱۳۹۴).

ب: یافته‌های سطحی

در سطح این پهنه عمدتاً مصنوعات سنگی شامل تیغه‌ها، انواع سنگ‌های مادر به‌ویژه سنگ‌مادرهای شعاعی، انواع پوینت‌ها، خراشنده‌ها، تراشه‌ها و تیغه‌ها و ریزتیغه‌ها دیده می‌شود. مصنوعات سنگی در تمام سطح آن با شدت و ضعف مشاهده می‌شود و تنها در امتداد آبراهه‌ها یا مسیل‌ها به‌ندرت می‌توان مصنوعات سنگی را مشاهده کرد. به دلیل تداوم پراکنش مصنوعات سنگی در سطح آن، تمامی این محدوده به‌عنوان یک پهنه معرفی می‌شود. طی پیمایش سطح آن، از نقاط مختلف آن نمونه‌برداری شد. در مجموع ۱۲۹ نقطه از محوطه کدگذاری و وضعیت پراکنش یافته‌های آن ثبت شد. نمونه‌برداری از برخی نقاط به‌صورت اتفاقی صورت گرفت

تصویر ۵. نمایی از پناهگاه‌های سنگی دید از جنوب شرق (نگارندگان، ۱۳۹۴).

تصویر ۶. نمایی نزدیک از یکی از پناهگاه‌های سنگی دید از شمال (نگارندگان، ۱۳۹۴)

و منتخبی از این مصنوعات سنگی مستندسازی شد (تصویر ۷). تراکم ابزارها و تراشه‌ها بر روی پشته‌ها و زمین‌های هم‌جوار رودخانه‌های دویرج و چیخواب بیشتر و در امتداد مسیل‌ها و حاشیه جاده دهلران - اندیمشک کمتر به چشم می‌خورد.

سطح این پهنه پوشیده از هزاران دست‌آورد سنگی شامل سنگ‌های مادر، تراشه، تیغه، ریزتیغه و برداشته است. از نمونه‌های شاخص این مصنوعات سنگی می‌توان به سنگ‌های مادر شعاعی، پوئینت‌ها و تراشه‌های لوالوا اشاره کرد (تصاویر ۱۸-۸). این نمونه‌ها که مشابه با مصنوعات سنگی یافت‌شده در غارهای کنجی، مرگرگلان سراب و مرروز است، حداقل قدمت آن‌ها به ۴۰ هزار سال تا ۱۶ هزار سال قبل بازمی‌گردد (Olszewski and Dibble, 1993). تنوع سنگ‌ها

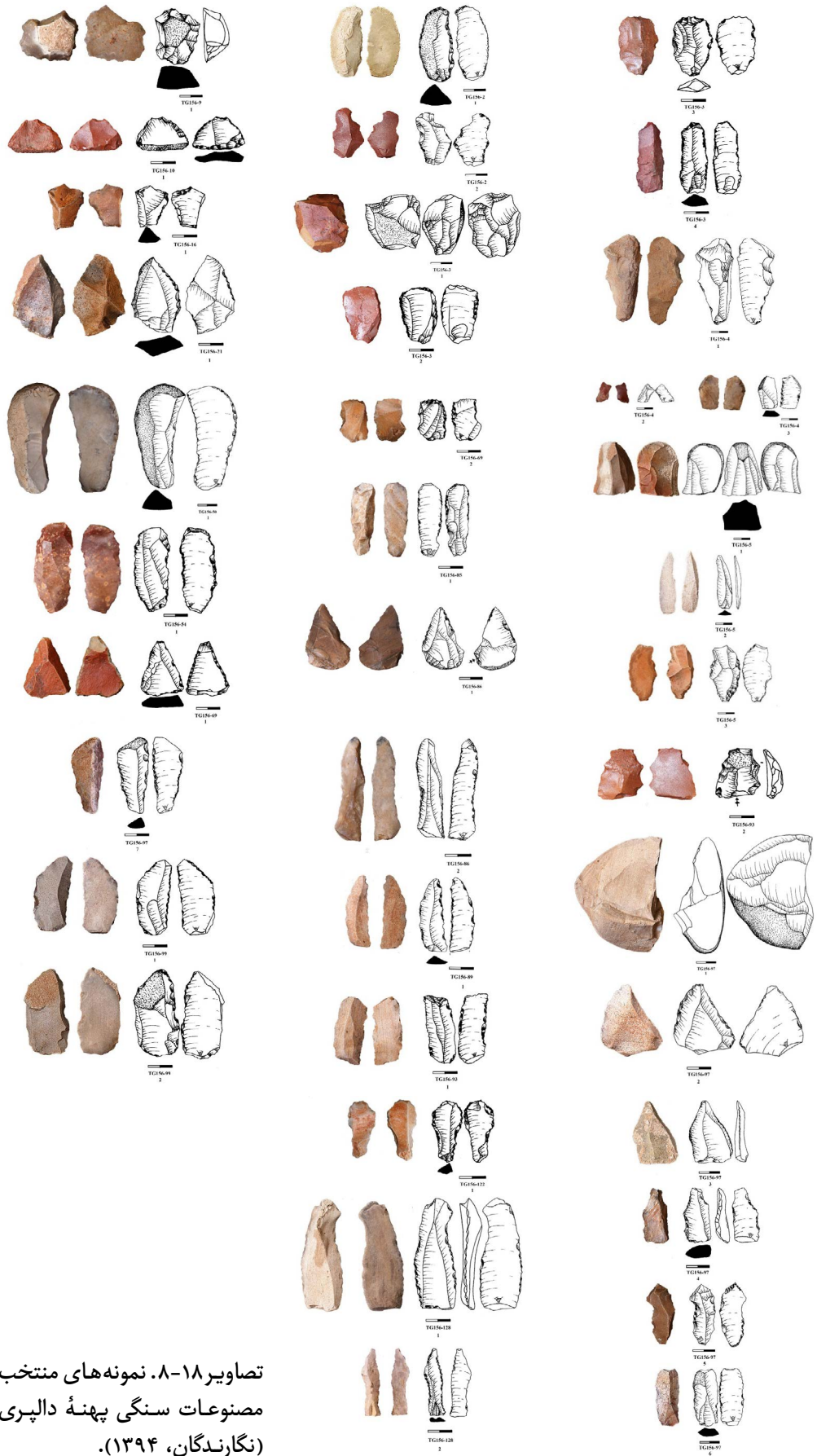
از لحاظ رنگ و گونه به علاوه تعداد آن‌ها بسیار چشمگیر است و اغلب از نوع چرت و فلینت هستند (جدول ۱). این تنوع و تعداد در واقع نشانگر دسترسی انسان دوران پارینه‌سنگی و حتی ساکنین دوره‌های نوسنگی به بعد دشت دهلران به منابع عظیم سنگ مناسب برای ابزارسازی به دلیل وجود سازند کنگلومرای بختیاری است.

تصویر ۷. نمایی از پراکندگی سنگ‌ها همراه با نمونه‌های دست‌آبراه‌های سنگی در سطح پهنه (نگارندگان، ۱۳۹۴).

نتیجه‌گیری

پهنه پارینه‌سنگی دالپری به درازای بیش از ۳۰ کیلومتر و پهناي حدود ۱۰ کیلومتر یکی از وسیع‌ترین مکان‌ها در ایران و شاید غرب خاورمیانه به‌شمار می‌رود که شواهد حضور انسان در دوره پارینه‌سنگی از آن به دست آمده است. به دلیل ویژگی‌های ریخت‌شناسی و اقلیمی، منابع آب در این ناحیه به راحتی در دسترس نیست و رودخانه‌های دائمی و فصلی همچون دویریج و چیخواب تنها از حواشی آن عبور کرده‌اند و چشمه‌های اندک و مسیل‌های بی‌شمار در سطح آن به صورت فصلی فعال هستند. اراضی این محدوده نیز عمدتاً سنگلاخی است و تنها به عنوان مراتع فقیرمورد بهره‌برداری قرار گرفته است. مهم‌ترین ویژگی این پهنه وجود مواد خام برای ساخت مصنوعات سنگی بوده است. ویژگی سنگلاخی بودن سطح پهنه که به واسطه فرسایش لایه‌های کنگلومرای سازند بختیاری ایجاد شده، موجب گردیده که تقریباً در تمامی گستره آن مصنوعات سنگی با شدت و ضعف دیده شود. با مقایسه شواهد موجود حداقل قدمت مصنوعات سنگی مستندنگاری شده به ۴۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ سال پیش بازمی‌گردد. ساختار ریخت‌شناسی ناحیه به گونه‌ای است که در بیشتر سطح آن به جز در ناحیه‌ای کوچک در ارتفاعات، شواهد استقرار دائم نظیر غار یا پناهگاه دیده نمی‌شود. تنها شواهد اندک از استقرار موقت و فصلی انسان در بخش کوچکی از ارتفاعات شمالی منطقه شناسایی شد. در این ناحیه برونزدهای لایه‌های رسوبی و کنگلومرا دیده می‌شود که به دلیل

تصاویر ۱۸-۸. نمونه‌های منتخب
مصنوعات سنگی پهنه دالپری
(نگارندگان، ۱۳۹۴).

جدول ۱: مشخصات نمونه‌های منتخب مصنوعات سنگی پهنه دالپری.

پهنه پارینه سنگی - ۰۱۵۶ - کد داده شده در بررسی ۱۳۹۴				
شماره	نوع یافته	جنس	رنگ	ملاحظات
۱۵۶-۲-۱	تیغه	رسوبی	سبز	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۲-۲	تراشه	جاسپر	قرمز	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۳-۱	سنگ مادر	جاسپر	نارنجی	سنگ مادر شعاعی - لوالوایی
۱۵۶-۳-۲	تراشه	چرت	قرمز	دارای روتوش بر لبه جانبی و فوقانی - خراشنده
۱۵۶-۳-۳	تراشه	جاسپر	قهوه ای	دارای روتوش بر لبه جانبی و فوقانی
۱۵۶-۳-۴	تیغه	جاسپر	صورتی تیره	دارای روتوش بر یک لبه
۱۵۶-۴-۱	تراشه	رسوبی	خاکی	دارای روتوش بر یک لبه
۱۵۶-۴-۲	تیغه	چرت	قرمز	دارای روتوش بر یک لبه
۱۵۶-۴-۳	تراشه	فلینت	کرم	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۵-۱	سنگ مادر	رسوبی	خاکستری - قرمز	سنگ مادر تیغه و ریز تیغه
۱۵۶-۵-۲	تیغه	رسوبی	سفید	فاقد روتوش
۱۵۶-۵-۳	تراشه	رسوبی	نارنجی	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹-۱	سنگ مادر	فلینت	کرم	سنگ مادر شعاعی - لوالوایی
۱۵۶-۱۰-۱	تراشه	چرت	قرمز	دارای روتوش بر دو لبه - خراشنده
۱۵۶-۱۶-۱	تراشه	فلینت	نارنجی	دارای روتوش بر یک لبه - خراشنده
۱۵۶-۲۱-۱	تراشه	فلینت	نارنجی	دارای روتوش بر یک لبه - خراشنده
۱۵۶-۵۰-۱	تراشه	رسوبی	خاکستری	دارای روتوش بر دو لبه - خراشنده
۱۵۶-۵۴-۱	تیغه	فلینت	قرمز	دارای روتوش بر دو لبه - خراشنده
۱۵۶-۶۹-۱	تراشه	فلینت	قرمز - خاکستری	دارای روتوش بر دو لبه - تراشه لوالوایی
۱۵۶-۶۹-۲	تراشه	فلینت	نارنجی خاکستری	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۸۵-۱	تیغه	فلینت	سفید - قهوه ای	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۸۶-۱	تراشه	رسوبی	قهوه ای	دارای روتوش بر دو لبه - پوئینت لوالوت
۱۵۶-۸۶-۲	تیغه	فلینت	کرم - قهوه ای	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۸۹-۱	تیغه	رسوبی	نارنجی - خاکستری	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹۳-۱	تیغه	رسوبی	سفید - خاکستری	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹۳-۲	تراشه	چرت	قرمز	دارای روتوش بر یک لبه
۱۵۶-۹۷-۱	سنگ مادر	رسوبی	کرم	سنگ مادر تیغه - ریز تیغه و تراشه
۱۵۶-۹۷-۲	تراشه	رسوبی	سفید	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹۷-۳	تراشه	جاسپر	سبز	دارای آثار ساییدگی بر دو لبه
۱۵۶-۹۷-۴	تیغه	فلینت	قهوه ای	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹۷-۵	تیغه	چرت	قهوه ای	دارای روتوش بر لبه جانبی و انتهایی
۱۵۶-۹۷-۶	تیغه	فلینت	سفید - خاکستری	دارای روتوش بر یک لبه
۱۵۶-۹۷-۷	تیغه	فلینت	سفید - صورتی	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹۹-۱	تیغه	فلینت	خاکستری	دارای روتوش بر دو لبه
۱۵۶-۹۹-۲	تیغه	فلینت	خاکستری	دارای روتوش بر یک لبه
۱۵۶-۱۲۲-۱	تراشه	فلینت	خاکستری - نارنجی	دارای روتوش بر لبه های جانبی و فوقانی - خراشنده
۱۵۶-۱۲۸-۱	تیغه	رسوبی	کرم	دارای روتوش بر لبه های جانبی و فوقانی - خراشنده
۱۵۶-۱۲۸-۲	تیغه	رسوبی	صورتی	دارای روتوش بر دو لبه - پوئینت

فرسایش طبیعی از جمله باد و نزولات جوی باعث ایجاد حفره‌ها و یا پناهگاه‌هایی در دیواره‌های آن شده است. این حفره‌ها و پناهگاه‌ها به علت سستی سیمان کنگلومرا و لایه‌های سست رسوبی مشخصاً به شدت تحت تأثیر فرسایش طبیعی بوده‌اند و جوان به نظر می‌رسند، اما وجود مصنوعات سنگی در درون و پیرامون آن‌ها خلاف این نظر را اثبات می‌کند. با توجه به محدودیت زمانی و مکانی برنامه بررسی شبکه زهکشی ۲۳ طرح گرمسیری فرصت کافی برای پژوهش موردی در رابطه با این دوره و شناسایی مکان‌های احتمالی استقرار میسر نشد و امید است در پژوهش‌های آینده به موضوع پرداخته شود.

پی‌نوشت

- 1- Dawairij
- 2- Mehmeh
- 3- Rice University Archaeological Project

کتاب‌نامه

- زینی‌وند، محسن (۱۳۹۵). «مطالعه تاریخی- فرهنگی و بررسی باستان‌شناسی طرح موسوم به گرمسیری؛ دشت دهلران (فصل نخست)». گزارش‌های پانزدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران، تهران: پژوهشکده باستان‌شناسی پژوهشگاه سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. صص: ۲۷۹-۲۷۳.
- مترجم، عباس و محمدی‌فر، یعقوب (۱۳۸۴). «گزارش فصل دوم بررسی و شناسایی شهرستان دهلران». سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان ایلام (منتشر نشده).
- ملک‌شهمیرزادی، صادق (۱۳۸۲). ایران در پیش‌ازتاریخ (باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده‌دم شهرنشینی)، تهران: معاونت پژوهشی سازمان میراث‌فرهنگی کشور. چاپ دوم.
- نوراللهی، روح‌الله (۱۳۸۵ الف). «گزارش فصل سوم و چهارم (جلد اول) بررسی و شناسایی شهرستان دهلران، بخش موسیان». سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان ایلام (منتشر نشده).
- نوراللهی، روح‌الله (۱۳۸۵ ب). «گزارش فصل سوم و چهارم (جلد دوم) بررسی و شناسایی شهرستان دهلران، بخش موسیان». سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان ایلام (منتشر نشده).
- هول، فرانک (۱۳۹۳)، *باستان‌شناسی غرب ایران*. ترجمه زهرا باستی، تهران: انتشارات سمت. چاپ ششم.

- Abdi, K. (2001). "A Visit to Deh Luran Plain", *Antiquity* 75, P.P. 247-250.
- Gautier, J. E. & Lampre, G. (1905). "Fouilles de Mousian", *Memoires de la Mission Archeologique de Perse*, Vol. 8, Paris.
- Hole, F. (2014). *Nine thousand social changes in western Iran, from book of The Archaeology of Western Iran*, effort of Frank Hole, Translate by Zahra Basti, Tehran: Samt press.
- Hole, F. & Flannery, K. & Neely, J. A. (1969). *Prehistory and Human ecology of the Deh Luran plain, An Early Village Sequence from Khuzistan, Iran*, Memoirs of Museum of Anthropology University Michigan, Number 1.
- Malek Shahmirzadi, S. (2003). *Prehistoric Iran (Iran from the Earliest Times to the Dawn of Urbanism)*, Tehran: Press of cultural heritage, handicrafts and tourism organi-

zation of Iran.

- Miroschedji, P. (1977). *Prospections archaeologies au Khuzistan*, Rapport.
- Motarjem, A. & Mohamadifar, Y. (2004). "The Report of Chapter Two of Survey Dehloran County", Archive administration of cultural heritage in Ilam Province (unpublished).
- Neely, J. A. & Wright, H. T. (1994). *Early Settlement & Irrigation on the Del Luran Plain: Village & Early State Societies in Southwestern Iran*, Published by University of Michigan Museum.
- Norallahi, R. (2006a). "The Report of Chapter Three & Fourth (Vol. I) Survey Dehloran County, Musian section", Archive administration of cultural heritage in Ilam Province (unpublished).
- Norallahi, R. (2006b). "The Report of Chapter Three & Fourth (Vol. II) Survey Dehloran County, Musian section", Archive administration of cultural heritage in Ilam Province (unpublished).
- Olszewski, D. & Dibble, H. (1993). *The Paleolithic Prehistory of the Zagros- Taurus*, published by the University Museum University of Pennsylvania.
- Zeynivand, M. (2016). "The Study of Historical-Cultural and Archaeological Survey the Tropical Scheme, Dehloran Plain (First Chapter)", *15th annual symposium on the Iranian archaeology*, P.P. 273-279.
- Zeynivand, M. (2017). "An Acheulean biface from the Deh Luran Plain, Iran", *Antiquity* 91, P.P. 1-5.